

НЕОЯЗИЧНИЦТВО НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

У статті аналізується науково-дослідні здобутки вітчизняних та закордонних науковців щодо проблеми неоязичництва на пострадянському просторі. Виокремлюються ключові дослідницькі блоки, проблеми та питання, що виникають у дослідженні означеної проблематики. В цілому думка про спорідненість неоязичництва та етно-національної ідеології є характерною для етнографів, які підкреслюють як раз етноконсолідуєчу та етномобілізуєчу роль неоязичницької ідеології. Принаймні вказується вкоріненість самого язичницького світогляду в світогляд людської маси, колективну (можливо навіть, підсвідому) пам'ять, яка зберегла певну частку інформації про давні часи.

Ключові слова: нативізм, неоязичництво, рідновірство, слов'янське неоязичництво, українське рідновірство.

Актуальність дослідження. Неоязичництво як феномен сучасного релігійного, суспільно-політичного, культурного життя посідає певне місце в загальному культурному та релігійному ландшафті пострадянського простору. За останні десятиліття сформувалася вагома науково-дослідна, науково-популярна, популярно-апологетична база праць відповідно різного рівня наукової цінності та адекватності. Вочевидь, це в першу чергу пов'язане із неоднозначністю самого цього явища. Не зважаючи на чисельні публікації з різних аспектів функціонування неоязичницького руху, наявні численні лакуни, які поки ще не є заповненими фаховими дослідниками. Це стосується і апологетичної літератури, яка також за відповідних умов має постати об'єктом ретельного наукового, в першу чергу релігієзнавчого, аналізу.

Ступінь дослідження. Огляд наявних досліджень з проблеми слов'янського неоязичництва займає традиційне місце в історіографічних розділах дисертацій, окремих статтях, що присвячені відповідним елементам проблеми. Втім, загального огляду наявної історіографічної бази, яка включала б в себе також і виокремлення ключових проблемних питань досі бракує.

Автор ставить за **мету** дослідити, виокремити ключові проблеми, які стали об'єктом наукової уваги дослідників на пострадянському просторі (українському та російському), виокремити неоднозначні та суперечливі питання щодо трактовки неоязичницького руху в цілому, тих чи інших його аспектів. Задля цього пропонується розв'язати такі **завдання**: дослідити наявну українську та російську історіографічну базу традиції дослідження неоязичництва на пострадянському просторі; використати ключові проблемні блоки, що попри вже існуючу протягом останніх років традицію досліджень, так і не знайшли остаточного вирішення; з'ясувати тенденції та перспективи подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу. Неоязичницький рух постає об'єктом наукової уваги українських науковців доволі рідко. Принаймні, на відміну від російських (а тим більше європейських) гуманітаристичних кіл, українська наука, в першу чергу релігієзнавча, думка не має вагомої наукової традиції дослідження цього феномену. Тим не менше, ми можемо окреслити певні риси, що якісно відмежовують українську думку від, наприклад, російської, що на наш погляд пов'язане із специфікою самого українського неоязичництва на відміну від, наприклад, російського.

Складність та неоднозначність самого феномену робить дослідження українського неоязичництва часто заручником суб'єктивних та упреджених суджень та оцінок. В цілому ми можемо стверджувати, що українські науковці стоять на загалом позитивних оцінках цього явища, підкреслюючи його національну зорієнтованість, патріотичну позицію, намагання відстоювання національних, автохтонних форм духовності (А. Колодний, Г. Лозко, О. Тупик тощо), що знаходило відображення не тільки в наукових працях, а й у ЗМІ.

Дійсно, українськими дослідниками підкреслюється в цілому позитивна роль неоязичництва (рідновірства) на українських теренах, в першу чергу у якості фактору етнічної ідентичності. Принаймні, наприклад, А. Колодний, автор кількох праць, присвячених як теоретичним проблемам неоязичництва, так і історії окремих неоязичницьких течій, відстоює думку, що саме неоязичництво і є тою релігією, яка уособлює та репрезентує власне українську етнідентичність [4]. Такої ж думки додержується і Г. Лозко (автор праць, присвячених проблемам актуалізації української етнорелігії в європейському контексті), яка водночас є лідером найбільш впливової гілки українського рідновір'я – Об'єднання рідновірів України (ОРУ). На її думку відродження старого язичництва покликане вирішити проблему "...збереження етнічної самобутності народів, коли релігійні цінності набувають особливого значення як головний духовний стрижень їхньої самості" [6, с. 3]. Для неї неоязичництво є саме автохтонною релігією, системою світогляду власне українського народу, а актуалізація неоязичницького пошуку українського сьогодення є феноменом етнорелігійного ренесансу у загальноєвропейському (навіть загальносвітовому) процесі, який покликаний стати "альтернативою глобалізації, стихійним прагненням етнічних спільнот до порятунку власних етносів та протидії асимілятивним процесам". Подібної думки додержується О.О.Тупик, відзначаючи, що «їхня [неоязичників] діяльність має важливе значення для збирання, класифікації та впровадження в життя стародавніх звичаїв та обрядів, сприяючи таким чином збереженню духовних надбань» [7, с. 13]. Відзначається національна орієнтація неоязичницьких організацій, їх підтримка процесу утвердження української державності, участь у національному та духовному розвитку України (О. Шуба). Разом з тим існують і негативні оцінки цього явища, зокрема, в площині критики їх антихристиянської позиції, запозичень з російського неоязичницького руху (в першу чергу націоналістично-шовіністичного гатунку), епігонство, псевдопатріотизм тощо (Я. Дашкевич, М. Чікарьова).

Українська академічна релігієзнавча наука бачить в неоязичництві вияв природної релігійності українства, пошук втраченої релігії, бажання більш чіткої етнічної самоідентифікації, усвідомлення необхідності відновлення природної духовності та в цілому повернення до традиційних, дохристиянських форм релігійності, її традицій та цінностей (А. Колодний).

Українська гуманітаристика, не тільки релігієзнавча її частина, а і філософська, бачить у неоязичництві природній процес, який своїми коріннями сягає принаймні ХІХ ст., часів неоромантизму та своїми світоглядно-ідеологічними, архетипичними джерелами бачить і філософію Ніцше і Юнга, і консервативний та традиціоналістський ренесанс ХХ ст. (Г. Лозко, О. Гуцуляк). В цілому неоязичництво трактується як об'єктивний та закономірний загальносвітовий процес (Г. Лозко, Д. Базик).

В цілому вагомим здобутком української гуманітаристики є внесок у дослідження витоків та причин появи цього феномену. Вказується на те, що неоязичництво здобуло поширення в постатеїстичний час, період невизначеності та кризи ідеологій, ідентичностей (етно-національних, культурно-історичних тощо), соціально-економічної та політичної кризи саме як спроба вирішення цих проблем та пошуку відповідей на нові виклики. Звідси бачиться як раз і певна конструйованість неоязичницької ідеології (в першу чергу) саме в контексті пошуку світоглядних альтернатив, в першу чергу на тлі глобалізаційних процесів та викликів, що нівелюють національно-культурну самобутність. Для України ця теза розширюється за рахунок акцентуації уваги на етно-національному пошуку, конструюванні національної ідеї, національної державності, духовності на противагу попереднім етапам, коли національна складова українського буття нівелювалася, знищувалася. В цьому сенсі проблемою виступає ключове питання самоідентифікації та наукової класифікації неоязичництва як, з одного боку, "нової релігії" та "нової ідеології" для "нового часу", або аутентичного відродження традиційної етнічної духовності.

Саме неоязичництво українські вчені трактують по різному: як "парадигму свідомості суб'єкта культурно-цивілізаційного процесу ХХ ст." (О. Гуцуляк), "сукупність рідновірських релігійних організацій різних течій та окремих осіб, які відмовилися від християнського віросповідання і зосередили зусилля на творенні української етнічної релігії" (Г. Беднарчик), "автохтонною системою світогляду" та складовою "етнорелігійного ренесансу" (Г. Лозко), "новітній релігійний

рух та світоглядний проект" (І. Окорочова). О. Гуцуляк, до речі, стверджує, що в Україні спостерігається поки спалах лише релігійних форм неоязичництва (із політичними претензіями).

Наразі в українському релігієзнавстві не має однозначної думки щодо кількох важливих питань, а саме, визначення самого поняття "неоязичництва" та можливості наукового використання цього терміну. Пропонується використання терміну "рідновірство". Разом з тим, актуальним залишається проблема співвідношення цього терміну із терміном "неоязичництво". Так, Д. Базик підкреслює важливість розділяти ці поняття, аргументуючи це тим, що феномен рідновір'я є ширшим за неоязичництво, принаймні в українському контексті як в ідеолого-світоглядному, так і організаційному аспектах [1, с. 223-229]. А С.Зражевський вважає ці терміни синонімічними [3, с. 171-179].

В цілому ж можна стверджувати, що, принаймні в українському науковому просторі, існує певна політермінологічність щодо позначення цього феномену і в цьому можна вбачати специфічність наукового підходу до цієї теми. Використовуються терміни "українська етнічна релігія", "неоязичницька культура", "неоязичництво", "рідна віра", "рідновір'я", "неоязичницька субкультура", "язичницька сучасність", "сучасна українська язичницька культура" тощо.

В цілому немає сталої думки і щодо того, куди відносити цей рух, до НРТ чи до етнічних релігій (Г. Лозко). Втім, першої думки додержується більшість дослідників.

Ця проблема має суттєве методологічне значення. Адже, очевидно, що коли із прийняттям християнства перервалася природна історична логіка існування давнього слов'янського язичництва та йому на зміну прийшло християнство, ми можемо припустити, що у іншому випадку історичний шлях пішов би зовсім по іншому вектору і слов'янське язичництво еволюціонувало б відповідним чином, розвиваючись із племінного культу у щось етнічне та навіть національне. Але, історія пішла тим шляхом, яким пішла, і сучасна реконструкція давнього язичництва відбувається у зовсім інших умовах. Відтак, що таке з точки зору релігійної класифікації є неоязичництво? Чи можна в цьому контексті називати сучасне українське неоязичництво власне племінним культом, або національною (або етнічною) релігією? Якщо це реконструкція старого, то, очевидно, так, це племінний культ. Але племена зникли, немає давніх слов'ян, а є європейська нація, яка з тих пір пройшла величезний історичний шлях. Якщо це так, то племінний культ перетворюється у національну релігію. І тоді не виходить так, що тепер адепти неоязичництва спмагаються за роки пройти шлях, на який знадобилося б за інших умов століття, перетворити племінні розрізнені культу у якусь єдину національну релігію?

Тут виникає певна важлива методологічна дослідницька проблема визначення цього руху чи-то через їх власну самоідентичність (як репрезентантів традиційного природного світогляду та аутентичної етнічної релігії українців), чи-то через об'єктивні закони релігієзнавчого знання. Виникає питання правомірності співставлення сучасного неоязичництва із класичним історичним язичництвом у його племінно-культурному вираженні, а також через призму так і не заактуалізованого в історичному русі процесу етно-конфесійного розвитку давніх релігійних слов'янських традицій, перерваних прийняттям християнства.

Певну наукову проблему становить і соціальна основа неоязичницького руху (зокрема і в контексті означеної проблеми самоідентифікації). Загалом є сталою думкою щодо того, що неоязичницька ідеологія та практика є витвором секуляризованої міської національно-орієнтованої інтелігенції. Цієї думки додержується абсолютна більшість дослідників. Слушність цієї тези підтверджується як міською зосередженістю неоязичницьких громад, так і роллю інтелігенції в становленні та розвитку відповідних ідеологій. Втім, соціальний зріз неоязичництва досі ще не став об'єктом аналізу та відповідно потребує уточнення та осмислення. Ця теза має важливий науково-методичний вимір в першу чергу з точки зору відповідності сучасної неоязичницької реконструкції старих язичницьких парадигм, які формувалися в принципово іншому (інакшому) культурному, соціальному, світоглядному середовищі та побутував в принципово інших умовах (на чому наголошує, зокрема, А. Колодний).

Немає однієї точки зору й на те, коли саме виникає український неоязичницький рух, а також які течії можна до нього відносити. В першу чергу це стосується РУНвіри Лева Силенка, руху, який окремі дослідники (А. Колодний, Г. Лозко) не вважають за можливе відносити до неоязичництва

через його монотеїстичну світоглядність, а окремі, навпаки, відносять його до неоязичництва (Т.Хміль, яка присвятила свою дисертацію дослідженню етико-релігійного вчення Л. Силенка). Також у восьмому томі "Історії релігії в Україні" "Нові релігії України" представлена більшість неоязичницьких рухів, зокрема і РУНвіра. Втім, суттєвим фактором, що нівелює наукову значущість тому є те, що більшість з текстів написана самими adeptами цих течій та рухів.

Немає однієї точки зору і на проблему перервності старої язичницької традиції. Більшість українських дослідників, вслід за А. Колодним, який вказує на штучність реконструкції неоязичницького світогляду через перерваність віросповідної традиції (а відтак і складності аутентичного її відтворення), додержуються думки про фактор перервності автохтонної слов'янської релігійної традиції. В свою чергу Г. Лозко (що є логічним через її причетність до самого руху), навпаки, підкреслює тезу про її неперервність (принаймні можливість адекватно її відтворити) та аргументує це тим, що відтворення сталося можливим через пригадування окремими представниками народу колективного досвіду своїх предків, подальшого очищення етнографічної спадщини від християнських нашарувань та втіленням її у обрядову практику.

Тут виникає певна науково-методологічна проблема, адже постає питання щодо аутентичності неоязичництва його старовинним джерелам. В цілому більшість українських дослідників згодні із тим, що неоязичництво не є цілком аутентичним, що це є реконструйовані, а відтак, модернізовані, традиції. Вказується на те, що неоязичництво є новітнім релігійним рухом та культурним проектом (І. Огорокова), вказується на новітності цього явища, "відродженні" язичництва, "сучасній українській язичницькій культурі" (Д. Литвинова). Ця теза знаходить своє граничне визначення у тому, що неоязичництво взагалі не має власної історії, а отже вимушено звертатися до самостійної міфотворчості, що цей феномен від початку є штучним (В. Рогатин). З іншого боку, як вже вище зазначалося, значна кількість українських науковців йдуть у руслі визначення неоязичництва як репрезентанта, хоча і відновленої, але базованої на дійсних, аутентичних світоглядно-культурних традиційних парадигмах (А. Колодний). Вочевидь, для української гуманітаристики тут є певна проблема, яка потребує вирішення.

Із науковим визначенням феномену неоязичництва пов'язана і проблема класифікації цього руху, проблема, яка також поки, що в українському релігієзнавстві не знайшла однозначної відповіді. Допоки існує точка зору А. Колодного, який поділяє буття неоязичництва на три складові: позаконфесійні віросповідні форми, що притаманні свідомості кожної людини, складові двовір'я, що є присутніми в традиційних релігіях та власне відроджувальні форми язичницьких вірувань та обрядів [5, с. 239-252]. Втім, ця класифікація залишає відкритою класифікацію самих неоязичницьких течій як оформлених рухів. Те саме стосується і визначення ролі традиційної народної української культури, сповненої дохристиянських сюжетів, символів, образів.

Значно більше досліджень сформувався в російському науковому просторі. Неоязичництво російські дослідники визначають по-різному. Так, В.В. Демідченко визначає його як ідеологічне релігійно-політичне явище сучасного суспільства (зокрема, російського) [2, с.325-326]. Взагалі, російські дослідники вважають за необхідне підкреслювати, в першу чергу, цей аспект цього руху, навіть класифікувати його відповідним чином. Так, згаданий автор виокремлює національно-політичні неоязичницькі рухи, почвенно-природні та реставраційні, а також поділяє їх всі на конструктивні та деструктивні (руйнівні).

Російська гуманітаристика доволі активно розробляє тему сучасного неоязичництва. Існують кілька монографій (зокрема, В. Шнірельмана, О. Кавікіна, Л. Клейна, різні за методологічними підходами, ідеологічними настроями). Наявні численні статті, різні за науковою цінністю, часто транслюючі вже відомі постулати, присвячені тим чи іншим аспектам цього явища. При чому акцент часто робиться саме на ідеологічно-національно-партіотично-політичній складовій цього руху на противагу дослідженням власне релігієзнавчим або ширше культурологічним. Певно, в цьому є логіка та об'єктивна сторона, тим більше, що російське неоязичництво від початку дуже тісно перепліталось із російським же етнічним націоналізмом. Втім, окремими авторами все ж таки підкреслюється необхідність комплексного, поліметодологічного підходу, зважаючи на складність на неоднозначність самого феномену. Такими дослідниками, як В. Шнірельман, О. Кавікін

підкреслюються декструктивні аспекти ідеології та практики неозичницьких конфесій-рухів, зокрема, робляться паралелі із реаліями нациської Німеччини та розквіту неозичницької германської складової у ідеології Третього рейху [9]. Зазначимо також, що російські дослідники цього явища дійсно часто обстоюють думку про небезпечність, застережливе ставлення до ідеології та практики неоязичництва (що в цілому не є притаманним для української науки), особливо в тій частині, яка виходить на рівень масової культури, соціальних рухів, впливу на молодь, підкреслюючи те, що дуже малою є відстань від національної та культурної самотності етносів до природно-біологічної виключеності та проповідування ідей ксенофобії та етно-національного шовінізму (Б. Фаліков).

Одними з найбільш проблемних зон у російській (і не тільки російській) гуманітаристиці, є: невизначеність самого поняття "неоязичництва", існує проблема наукової легітимності використання самого терміну "неоязичництво", наявний різнобій щодо сутності цього руху (зокрема, проблема з визначенням його складових та співвідношення між ними), існує проблема із внутрішньою та зовнішньою класифікацією цього руху, зокрема, в аспекті, куди відносити цей рух, до НРТ, субкультур, політичних технологій тощо; а також мають місце певні розбіжності щодо класифікації самих неоязичницьких течій, що в першу чергу пов'язане із невизначеністю щодо їх внутрішніх налаштувань та ідентичностей. Не існує і сталої точки зору на витoki та виникнення цього явища.

Неоязичництво визначають як "квазірелігію ксенофобії та націоналізму" та "найбільш політизовану квазірелігію" (В. Прибиловський), "загальнонаціональну релігію" (В. Шнірельман), "ідейно-політичний рух" (В. Яшин), "фактор етнічної мобілізації" (О. Мосейко), "сукупність релігійних, парарелігійних, суспільно-політичних, історико-культурних рухів" (О. Гайдуков), "явище конткультури" (Є. Балагушкін), "девіантну політичну ідеологію" (В. Демідченко), "різновид соціальних мереж" (О. Кавікін), "тип нових релігійних рухів, релігію, відтворюючу фрагменти дохристиянських вірувань" (О. Кутарев), "релігійний та суспільно-політичний феномен" (Р. Шиженський), "новий релігійний рух неоязичницького типу" (С. Астапов), "етносимулякр" (О. Дугін), "особливу ідеологічну форму, яку можна розглядати як спробу створення нової релігії для нової епохи" (М. Пушна) тощо.

Використання самого терміну "неоязичництво" викликає часто невдоволення як збоку самих adeptів (що зрозуміло), а і в середовищі самих науковців. Отже, існує певна термінологічна проблема. Всеж-таки, термін використовується як загальнонавживаний, принаймні, у російськомовному середовищі. Хоча постійно висловлюються думки щодо заміни його на інші, зокрема "етнічні релігії", "родові вірування", "рідновір'я" (О. Кавікін). Висловлюються думки і про використання термінів з інших мов, зокрема, "нативістські релігії" тощо. Р. Шиженський підкреслює заангажованість терміну "неоязичництво" та пропонує замість нього вживати терміни "нативізм" або навіть англомовний "indigenous religions" [8].

Дослідники всіляко підкреслюють акцент та реконструкційній, реанімаційній (В. Яшин), штучній, синтетичній природі неоязичницького руху, апелюючи до фактору перервності старої дохристиянської аутентичної традиції. Особливо в контексті того, що ці намагання відбуваються на зовсім іншому історичному етапі, коли втрачено старі світоглядні орієнтири, системи мислення, менталітет, міфологічні архетипи тих суспільств, в яких виникали, формувалися та існували старі класичні язичницькі традиції. Разом з тим, у цьому питанні немає одностайної єдності. Одні дослідники підкреслюють з одного боку новітність цього руху, але (разом з тим) акцентують увагу на підтримці неперервності культової та ритуальної традиції протягом віків (Є. Балагушкін, С. Квасанкова), а інші підкреслюють штучність неоязичництва, перерваність лінії, на відміну від традиційного сталого класичного язичництва (ранніх форм та родо-плеємних релігій), наприклад малих етносів Півночі (В. Шнірельман, О. Гурко). В цілому для російської (та білоруської) науки більш характерним (аніж, наприклад, для української) підкреслювати штучність феномену. Підкреслюється акцент на тому, що сучасне неоязичництво не просто є реконструкцією (що в цілому відповідало б тезі про адекватність старим язичницьким прикладам), а часто є неоднозначним альтернативним конструктором (тобто взагалі наново сконструйованим

вигвором, що дуже відносно пов'язаний, а часто взагалі не пов'язаний, із аутентичними історичними формами), що це є альтернативні світоглядні та ідеологічні проекти (причому більше ідеологічні), які базуються на спірних, фальсифікованих квазіісторичних джерелах (на кшталт Велесової книги) та взагалі мають квазірелігійне забарвлення (І. Міхеєва) у неоязичництві бачиться спроба конструювання (штучного конструювання) "істинно російської релігії", де наявні власні штучні міфи, що не стільки ідеалізують майбутнє (у площині звернення до "золотого віку"), а взагалі витворюють власні міфи, що більше нагадують фентезійні сюжети, ніж реальні традиційні міфи. У цьому бачиться пошук нових відповідей на сучасні виклики, що відповідали б сучасному розвитку та стану російського суспільства з метою відродження національної духовності (В. Шнирельман). Підкреслюється роль російського неоязичництва в контексті боротьби на місцевому рівні націоналістичних настроїв із глобалістичними процесами, спрямованої на захист традиційних культур від нівелюючого ефекту модернізації, техногенних процесів (В. Шнирельман, М. Пишна).

Разом з тим, багато авторів підкреслює важливу роль неоязичництва як фактору національної, етнічної самоідентифікації, мобілізації певної (незначної) частини соціуму, зокрема на рівні національно-патріотичних почуттів, що, на думку деяких вчених, носить деструктивний, радикальний щодо самого соціуму (та окремих його елементів) характер, як елементу відповідного – російського, українського та інших націоналізмів.

В цілому думка про спорідненість неоязичництва та етно-національної ідеології є характерною для етнографів, які підкреслюють як раз етноконсолідуючу та етномобілізуючу роль неоязичницької ідеології. Принаймні вказується вкоріненість самого язичницького світогляду в світогляд людської маси, колективну (можливо навіть, підсвідому) пам'ять, яка зберегла певну частку інформації про давні часи. Відповідно, у реставрації старого язичництва вбачається спроба актуалізації (мобілізації) власної етнічної самосвідомості, відстоювання індивідуальності, окремішності перед обличчям глобальних змін, відстоювання ідеї самобутнього шляху етносу-нації. Підкреслюється ідея, що актуалізація старої язичницької етно-конфесійності сприяє та має за функцію мобілізацію та компенсацію кризи ідентичності, яка викликана зміною світоглядних парадигм з часу розпаду СРСР (О. Асєєв, А. Мосейко, О. Кавикін). А відтак, підкреслюється і фактор та процес конструювання старої/нової ідентичності шляхом звернення до класичних язичницьких парадигм світосприйняття, які можуть носити як конструктивні, так і деструктивні цілі та задачі, в першу чергу через призму класичної парадигми актуальних опозицій "ми-вони": "етнічне-космополітичне", "національне-глобальне" тощо (О. Кавикін). Відтак, дослідниками підкреслюється наявність унікального досвіду конструювання (реконструювання, моделювання) нової етнічної ідентичності в рамках неоязичницького культурного проекту (В. Сухачов).

Підкреслюється автономність цього руху, зокрема як різновиду субкультури (О. Гайдуков). Має місце і визначення неоязичницького руху як маргинального, такого, що не має суттєвого, кардинального впливу на соціо-культурні процеси внаслідок нечисельності самого руху, незначного його місця в релігійному ландшафті (В. Демидченко). В цьому контексті підкреслюється розмитість ідентичностей самих неоязичників, строкатість їх рухів, конфронтаційні процеси між різними течіями, різноплановість цілей та задач, світоглядно-ідеологічних настанов, що на думку вчених не може не вплинути на функціонування цих рухів та їх впливу на соціум.

Неоднозначним є погляд на неоязичницький рух в площині його ставлення до інших етно-національних спільнот та релігій. Стало вже "добрим" тоном підкреслювати антихристиянську налаштованість цього руху, його антисемітську складову в ідеології. Тим не менше, це не є так однозначно, як може показатися на перший погляд.

Вченими підкреслюється строкатість самої внутрішньої структури неоязичницької традиції, складність визначення ролі тих чи інших його складових в загальній системі, зокрема, підкреслюється несводимість його виключно до релігійних, або інших (політичних, ідейних, соціальних та інших) аспектів його буття, а навпаки, підкреслюється існування і тих, і інших аспектів, але з різною ступінню присутності та ролі в загальній системі (В. Шнирельман).

Немає й однозначної точки зору і на класифікацію цього руху, що, зокрема пов'язане із строкатістю, неоднозначністю, різноб'ємом мети, завдань, ідеологічних налаштованостей прибічників

цього руху, налаштованістю лідерів, їх світоглядно-ідеологічними уподобаннями, соціальною мотивованістю, психо-емоційними рисами, врешті-решт банальною освіченістю у власних світоглядних уподобаннях та імперативах. Немає єдиної точки зору і на те, які саме рухи відносити до неоязичницьких. Класифікаційний ряд, запропонований окремими дослідниками, що поділяють неоязичництво на національно-політичні неоязичницькі рухи, почвенно-природні та реставраційні викликає питання щодо того, чи відносити сюди реставраційні кружки історичних реконструкторів та adeptів відновлення так званих "слов'янських" бойових мистецтв? І якщо погоджуватися із такою структурою, то де тут власне релігійні рухи? І чи дійсно взалалі у такому разі перед нами саме релігійне явище? А тоді з яким методологічним інструментарієм до нього підходити?

Висновки. Отже, за останні роки на пострадянському просторі сформувався цілий пласт дослідницької літератури, присвяченої неоязичництву. Вони мають як спільні моменти, так і неминучі розбіжності. Останні обумовлені: різними методологічними підходами (релігієзнавчими, етнографічними, соціально-філософськими, політологічними тощо), нетотожними аксіоматичними підставами самих досліджень, власними уподобаннями авторів (зокрема і конфесійно-заангажованими), суб'єктивною оцінкою самих науковців.

Література

1. Базик Д. Українське рідновірство та неоязичництво: проблеми диференціації та самоідентифікації / Д.Базик // Українське релігієзнавство. – 2009. – № 50. – С. 223-229.
2. Демидченко В.В. К вопросу о неозычестве / В.В. Демидченко // Вестник башкирского университета. – 2015. – Том. 20. – № 1. – С.325-331.
3. Зражевський С. М. Неоязичництво як феномен релігійної культури ХХ-ХХІ ст. / С. Зражевський // Наукові записки. Серія «Історичне релігієзнавство». – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. – Вип. 6. – С. 171-179.
4. Див. напр.: Колодний А.М. Україна в її релігійних виявах / А. Колодний. – Львів: Сполом, 2005; Колодний А.М. Рідна Українська Національна Віра / А.Колодний. – К.: Світ знань, 2002.
5. Колодний А. Неоязичництво-рідновірство у своїй суті і перспективах / А. Колодний // Українське релігієзнавство. – № 48. – С. 239-252.
6. Лозко Г. С. Актуалізація української етнорелігії в європейському контексті: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філософ. наук: спец. 09.00.12 «Українознавство» / Г. С. Лозко; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2007. – 34 с.
7. Тупик О.О. Язичницькі традиції в духовній культурі українців (90-ті рр. ХХ ст.): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / О.О. Тупик; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2002. – 18 с.
8. Шиженский Р.В. К вопросу о терминологии славянских вариаций «indigenous religions» (на примере термина «неозычество»). – Режим доступу: <http://www.mesoeurasia.org/archives/8620>.
9. Шнирельман В. Русское родноверие: неозычество и национализм в современной России / В. Шнирельман. – М.: БИ, 2012. – 302 с.

Literatura

1. Bazik D. Ukrainian rdest and neo-paganism: problems of differentiation and identity / D.Bazik // Ukrainian religious studies. – 2009. – No. 50. – S. 223-229.
2. Demidenko V. V. To the question of noticesto / V.V. Demidenko // Bulletin of the Bashkir University. – 2015.– #20. – No. 1. – P. 325-331.
3. Zrazhevsky S. M. Neopaganism as a phenomenon of the religious culture of the XX-XXI centuries / S. Zrazhevsky // Scientific notes. A series of "Historical studies". – Ostrog: Publisher of National University "Ostrog Academy", 2012. – Vol. 6. – S. 171-179.
4. См. eg.: Kolodny, A. M., Ukraine in its religious manifestations / A. Kolodny. – Lviv : Spolom, 2005; Kolodny, A. M. Native Ukrainian National Faith / A. Kolodny. – K.: knowledge World, 2002.
5. Kolodny A. Neopaganism-rdert in its essence and prospects / A. Kolodny // Ukrainian religious studies. – No. 48. S. 239-252.
6. Lozko G. S. Actualization of the Ukrainian etering in the European context: author. dis. on competition of the Sciences. degree Dr. philosopher. nauk: spets. 09.00.12 "Ukrainian" / Lozko, G. S. ; Kiev. NAT. UN-t im. T. Shevchenko. – K., 2007. – 34 sec.
7. Impasse A. A. Pagan traditions in the spiritual culture of Ukrainians (90-ies of the XX century): author. dis... kand. ist. Sciences: 07.00.01 / A. A. Impasse; Kiev. NAT. UN-t im. T. Shevchenko. – K., 2002. 18 sec.
8. Chigansky R. V. To the question about the terminology of Slavic variations "indigenous religions" (for example, the term "neo-paganism"). – Mode of access: <http://www.mesoeurasia.org/archives/8620>.
9. Shnirelman V. Russian rodnoverie: neopaganism and nationalism in modern Russia / by V. Shnirelman. – Moscow : BBI, 2012. – 302 p.

Neopaganism in the post Soviet Soviet space as a scientific problem

The article analyzes the research achievements of domestic and foreign scientists on the problem neotechnical in the post-Soviet space. Identifies the key doslyk blocks, problems and issues that arise in the study of designated problems. On the whole, the relationship of neo-paganism and ethno-national ideology is characteristic of ethnographers who emphasize just ethnocosmology and atomobilya role neoyazychniki ideology. At least indicate the rootedness of the pagan worldview into the worldview of the human mass, the collective (perhaps even subconscious) memory, which has maintained a certain share of information about ancient times. Keywords: nativism, neo-paganism, Native Faith religiosity, Slavonic neo-pagantism, Native Faith religiosity of Ukrainian.

Keywords: psychological nativism, neopaganism, Slavic Neopaganism, neopaganism Slavic, Ukrainian Slavic Neopaganism.

Надійшла до редакції 29.07.2016р.

УДК 261.7

© Антон Фоменко
(Київ)

ПРАВОСЛАВНИЙ АКТИВІЗМ: ВИТОКИ ТА ФЕНОМЕНОЛОГІЯ

У статті розглянуто феномен православного активізму, який став невід'ємною частиною сучасного російського релігійного ландшафту. Головна увага приділена питанню історичного розвитку зазначеного феномену й окремим формам його актуалізації.

Ключові слова: сучасність, православ'я, політика, Росія, активізм, політичне православ'я, РПЦ, фундаменталізм, акція, постмодерн, сучасне мистецтво.

Актуальність. Дослідження релігійного сьогодення у сучасній РФ важко уявити без розгляду важливого феномену, який багато в чому формує загальноросійський релігійний ландшафт. Цей феномен – православний активізм. Дане явище актуалізувалося ще у часи перебудови та активно розвивалося в останнє десятиліття ХХ століття, увібравши в себе потужний імпульс релігійного фундаменталізму, який в той час активно поширювався теренами Росії. Незважаючи на маргінальне соціальне походження та складні відносини з офіційною РПЦ, православний активізм створив власну ідеологічну матрицю та виявився живим і неймовірно динамічним явищем. Унікальність його як феномену полягає у великій потенції до розвитку, що виявляється у використанні нових методологій та ідеологічних моделей. Пройшовши складний шлях від політичної боротьби початку 90-х до діяльності в форматі сучасного мистецтва, православний активізм залишається неймовірно самобутнім явищем, вартим детальної дослідницької уваги.

Стан дослідження. Діяльність та ідеологія православних активістів детально вивчалася провідними російськими релігієзнавцями. Також вона неодноразово потрапляла у поле зору ряду провідних інформаційних видань і ставала об'єктом журналістських розслідувань. Необхідно зробити уточнення, що деякі дослідники, зокрема Олександр Верховський [2-3], приділяли увагу даному явищу в ключі вивчення феноменології так званого політичного православ'я. Окрім напрацювань Верховського, у рамках даної роботи було використано публікації авторитетних спеціалістів з сучасного російського православ'я: М. Мітрохіна [11-12], Б. Кнорре [9], К. Костіюка [10], Д. Посреднікова [15] та ряд статей публіцистичного характеру.

Мета. Задля дослідження явища православного активізму в рамках даної статті необхідно розглянути два рівні проблематики: історичні передумови виникнення і розвитку феномену та форми його актуалізації.